

การพัฒนาตัวชี้วัดความอยู่ดีมีสุขของชุมชนชนบทในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย :
กรณีศึกษาชุมชนชนบทในจังหวัดขอนแก่น

The Development of Community Wellbeing Indicators of Rural Community
in the Northeast of Thailand: A Case Study of Rural Communities in
Khon Kaen Province

ภัทรพร วีระนาคินทร์^{1*} และบัวพันธ์ พรหมพักพิง²
Pattaraporn Weeranakin^{1*} and Buapun Promphakping²

¹สาขาพัฒนศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น 40002

²สาขาพัฒนศาสตร์ และกลุ่มวิจัยความอยู่ดีมีสุขและการพัฒนาอย่างยั่งยืน (WeSD) คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยขอนแก่น อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น 40002

¹Development Science Program, Faculty of Humanities and Social Sciences, Khon Kaen University, 40002

²Development Science Program, and Research Group on Wellbeing and Sustainable Development (WeSD), Faculty of
Humanities and Social Sciences, Khon Kaen University, 40002. Thailand.

*Corresponding Author, e-mail: wee.patta@gmail.com

บทคัดย่อ

การวัดความอยู่ดีมีสุขที่ผ่านมามุ่งวัดที่ปัจเจก แต่การวัดความอยู่ดีมีสุขของชุมชนยังคงต้องได้รับการพัฒนา บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความหมายและพัฒนาตัวชี้วัดความอยู่ดีมีสุขของชุมชนชนบทในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย กรณีศึกษาจังหวัดขอนแก่น โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพและการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง มีวิธีการเก็บข้อมูลคือ การสนทนากลุ่มผู้นำ 6 กลุ่ม จำนวน 35 คน และการสัมภาษณ์เชิงลึกกับคนในชุมชน 30 คน โดยคัดเลือกมาจาก 3 ชุมชน และใช้การวิเคราะห์เนื้อหา ผลการศึกษาพบว่า ความหมายของความอยู่ดีมีสุขมีหลายมิติ ได้แก่ เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และสุขภาพ และให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ของคนในชุมชน และพบว่าตัวชี้วัดความอยู่ดีมีสุขของชุมชนชนบทมี 4 หมวด ได้แก่ 1) ความอยู่ดีมีสุขของชุมชนทางด้านวัตถุ 2) ความไว้วางใจของชุมชน 3) ความมั่นคงปลอดภัยของชุมชน และ 4) ความเข้มแข็งของชุมชน และ 35 ตัวชี้วัด

คำสำคัญ : ความอยู่ดีมีสุขของชุมชน การพัฒนาชุมชน ชุมชนชนบท

Abstract

The previous wellbeing measurement aimed at indicating an individual one. Community wellbeing measurement still needs improving. The purpose of this article is to study meanings and develop wellbeing indicators of rural communities in the northeast of Thailand, a case study of rural communities in Khon Kaen province. Qualitative research and literature review were employed in this research. Data collecting were 6 focus group discussion 35 people and in-depth interviews with 30 local people in the 3 rural communities. Data analysis was content analysis. The results revealed that meanings of wellbeing varied in dimensions such as economic, society, environment, and health, and prioritized people's relationships. Also, community wellbeing indicators were divided into 4 categories which are; 1) objective community wellbeing, 2) community trust, 3) community security and 4) community strength, and 35 indicators.

Keywords: Community wellbeing, Community development, Rural community

บทนำ

ตัวชี้วัดความก้าวหน้าของการพัฒนาประเทศ ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์ว่า เน้นไปที่การประเมินความสำเร็จทางเศรษฐกิจ ซึ่งการประเมินผลการพัฒนาประเทศด้วยตัวชี้วัดทางเศรษฐกิจเพียงด้านเดียวอาจไม่เพียงพอ (Stiglitz et al., 2010) ด้วยเหตุนี้ จึงมีความพยายามที่จะสร้างตัวชี้วัดการพัฒนา ที่สามารถวัดความก้าวหน้า และมีความเหมาะสมกับแต่ละประเทศ แต่ละสังคมที่มีความแตกต่างกันออกไป เช่น ในปี ค.ศ.1989 สำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP) ได้พัฒนาดัชนีการพัฒนามนุษย์ (HDI: Human Development Index) ต่อมาในปี ค.ศ.1995 องค์การอิสระของประเทศสหรัฐอเมริกาชื่อว่า Redefining Progress ได้พัฒนาตัวชี้วัดความก้าวหน้าที่แท้จริง (GPI: Genuine Progress Indicator) ส่วนคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมในภูมิภาคเอเชียและแปซิฟิกแห่งสหประชาชาติ (UN-ESCAP) ได้พัฒนาดัชนีวัดคุณภาพชีวิต (QLI: Quality of Life Index) (Apakaro & Intarasuwan, 2010)

เมื่อเราเก็บสองทศวรรษที่ผ่านมา แนวคิดเรื่องความอยู่ดีมีสุข ได้รับการยอมรับ และได้รับการผนวกเข้าไปอยู่ในแนวคิดด้านการพัฒนาเพิ่มขึ้น ที่สืบเนื่องต่อมาคือ มีความพยายามในการวัดความสำเร็จของการพัฒนา โดยใช้แนวคิดเรื่องความอยู่ดีมีสุข ในเรื่องนี้ มีหลายหน่วยงานที่ให้ความสนใจและศึกษาวิจัยด้านความอยู่ดีมีสุข ได้พัฒนาตัวชี้วัดความอยู่ดีมีสุขขึ้นมา เช่น สำนักงานสถิติขององค์การเพื่อความร่วมมือทางเศรษฐกิจและการพัฒนาของประเทศกลุ่มยุโรปหรือ OECD (Organization for Economic Cooperation and Development) สถาบันการศึกษาด้านการพัฒนาของประเทศอังกฤษหรือ IDS (Institute of Development Studies) โครงการศึกษาวิจัยเรื่องความอยู่ดีมีสุขในประเทศกำลังพัฒนาโดยมหาวิทยาลัยยาลา ประเทศอังกฤษ ภายใต้การสนับสนุนจาก ESRC (Economic and Social Research Council) มีระยะเวลาศึกษาวิจัยมากกว่า 5 ปี (ตั้งแต่ปี ค.ศ. 2002-2007) ใน 4 ประเทศกำลังพัฒนาได้แก่ เปรู เอธิโอเปีย บังกลาเทศ และไทย (McGregor et al., 2008) และต่อมาได้มีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับความอยู่ดีมีสุขโดยหน่วยงานอื่นๆ หลายหน่วยงาน อย่างเช่น World Institute for Development Economics (WIDER), Oxfam Hong Kong และมูลนิธิเศรษฐกิจใหม่ (New Economics Foundation: NEF) เป็นต้น

ในประเทศไทย การวัดความอยู่ดีมีสุขพบว่ามียู 2 ระดับ ได้แก่ ระดับภาพรวมของประเทศคือ ดัชนีความอยู่ดีมีสุข (Well-Being Index) และระดับปัจเจกคือ เครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตขององค์การอนามัยโลกชุดย่อ ฉบับภาษาไทย (WHOQoL-BREF-THAI) พัฒนามาจากกรอบแนวคิดคุณภาพชีวิต ซึ่งตัวชี้วัดในระดับปัจเจกเป็นแบบวัดความอยู่ดีมีสุขทางด้านอัตวิสัย (Subjective Wellbeing) (Mahatnirunkul et al., 2002) ส่วนในการวัดความอยู่ดีมีสุขในระดับชุมชนยังไม่มีมาตรฐานเป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวางเท่าใดนัก

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นภูมิภาคที่มีขนาดของพื้นที่ใหญ่ที่สุดของประเทศไทย มีผู้ถือครองทำการเกษตรมากที่สุดคือ 2.7 ล้านราย คิดเป็นร้อยละ 46.6 และมีเนื้อที่ถือครองทำการเกษตรมากที่สุดคือ 53.1 ล้านไร่ คิดเป็นร้อยละ 47.1 (NSO, 2010) แม้ว่าภาคอีสานจะเป็นภาคที่มีพื้นที่ถือครองทำการเกษตรมากเป็นอันดับหนึ่งของประเทศ แต่สัดส่วนคนจนยังคงมีมากที่สุดของประเทศเช่นกัน จากสถิติรายงานปี พ.ศ. 2554 สัดส่วนคนจนคิดเป็นร้อยละ 18.11 (NESDB, 2013) หากมองในเชิงเศรษฐกิจแล้วจะพบว่า การมีพื้นที่ถือครองในการประกอบอาชีพไม่ได้ช่วยให้คนในภาคอีสานก้าวพ้นออกมาจากความยากจนหรือมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น แต่ในเชิงสังคมกลับพบว่าคนในภาคอีสานยังคงมีความผูกพันกับหมู่บ้านของตน และเกาะเกี่ยวให้สังคมหมู่บ้านดำรงอยู่ได้ โดยมีศักยภาพต่าง ๆ ได้แก่ 1) การมีทรัพยากรธรรมชาติ 2) ความสามารถในการปรับเปลี่ยนอาชีพ 3) ความขยันและอดออม 4) การรวมกลุ่มเป็นองค์กรชาวบ้าน และ 5) ความรักในบ้านเกิด สิ่งเหล่านี้พบอยู่มากในภาคอีสาน (Theerasasawat, 2003)

การศึกษาเรื่องการวัดความอยู่ดีมีสุขของประชาชนพบว่ามีความหลายเรื่องในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เช่น ภายใต้กลุ่มวิจัยความอยู่ดีมีสุขและการพัฒนาอย่างยั่งยืน (WeSD) คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับการสร้างและพัฒนาตัวชี้วัดความอยู่ดีมีสุข ได้แก่ การสังเคราะห์ตัวชี้วัดความอยู่ดีมีสุขของจังหวัดเลย การพัฒนาตัวชี้วัดความอยู่ดีมีสุขของประชาชนในพื้นที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และการศึกษาเรื่องสุขภาวะของเกษตรกรในภาคอีสาน เป็นต้น (Promphakping et al., 2009) การสร้างตัวชี้วัดที่ผ่านมา ถึงแม้ว่าจะมีความพยายามในการศึกษาความหมายในท้องถิ่น แต่ยังเป็นมุมมองในระดับของปัจเจกในท้องถิ่น ไม่ได้มองความอยู่ดีมีสุขในฐานะที่เป็นความหมายร่วมของคนในชุมชน

ที่ผ่านมา หน่วยงานของรัฐมักจะมอง “ชุมชน” เป็นหน่วยกระทำการ หรือเป็นเป้าหมายของการพัฒนาชุมชน ถูกกำหนดโดยรัฐ และผู้แสดงอื่นๆ อย่างเช่น อิทธิพลท้องถิ่น (Local powers)ไม่ว่าจะเป็นการกำหนดโครงสร้างการปกครอง

ชุมชนหรือการกำหนดขึ้นผ่านโครงการพัฒนาชุมชนของประเทศ และโครงสร้างอำนาจท้องถิ่น อย่างไรก็ตาม บทความนี้มองว่า ชุมชนเป็นตัวแทน (Agency) ที่มีความสามารถในการกระทำ (Actor) แม้ในด้านหนึ่งจะถูกกำหนดขึ้นโดยรัฐ และอำนาจท้องถิ่น แต่อีกด้านหนึ่งก็มีกลุ่มเครือข่าย มีผู้นำ มีสำนึกท้องถิ่น ฯลฯ ที่โครงสร้างไม้อาจจะควบคุมกำกับได้โดยสมบูรณ์ทั้งหมด ด้วยทัศนะแบบนี้ บทความนี้จึงมุ่งค้นหาสิ่งที่ชุมชนเป็นผู้กำหนดเอง เพื่อให้เหมาะสมกับสิ่งที่ชุมชนต้องการจะบรรลุเป้าหมาย และใช้ศักยภาพของชุมชนในการกำหนดทิศทางการพัฒนาของชุมชนเอง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความหมายความอยู่ดีมีสุขของชุมชนจากคนในชุมชนชนบทในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย
2. เพื่อพัฒนาตัวชี้วัดความอยู่ดีมีสุขของชุมชนชนบทในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย

แนวคิดความอยู่ดีมีสุขของชุมชน

แนวคิด “ความอยู่ดีมีสุขของชุมชน” (Community Wellbeing) เกี่ยวข้องกับคำสำคัญ 2 คำ ได้แก่ “ความอยู่ดีมีสุข” และ “ชุมชน” ซึ่งถือว่าเป็นแนวคิดค่อนข้างใหม่ในแวดวงวิชาการ (Kim & Lee, 2014) แนวคิดความอยู่ดีมีสุขของชุมชนริเริ่มมาจากแนวคิดสุขภาพชุมชน (Healthy communities) ในทางด้านสาธารณสุขราวศตวรรษที่ 19 ทำให้การวัดความอยู่ดีมีสุขของชุมชนมีมิติที่กว้างขึ้น เช่น ด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม (Murphy, 2010)

ความอยู่ดีมีสุขของชุมชน เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับ คน ชุมชน และภาวะเงื่อนไขของชุมชน ความหมายในแง่หนึ่งจึงเป็นเรื่องของความสัมพันธ์ White (2010) อธิบายว่า มิติด้านความสัมพันธ์นำมาใช้ทำความเข้าใจความอยู่ดีมีสุขในโครงการ WeD ที่ทำการสำรวจความอยู่ดีมีสุขในประเทศกำลังพัฒนาเกี่ยวกับการวัดคุณภาพชีวิตของคน ซึ่งเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องโดยตรงต่อชีวิตของพวกเขา พบว่า ชีวิตสมรสที่ดี (Good marriage) จะเป็นตัวสนับสนุนคนต่อไปเมื่อเขาอยู่ในวัยสูงอายุหรือจะมีผลต่อการติดต่อทางการเมือง (Devine et al., 2008) นอกจากนั้น เป็นที่ยอมรับทั่วไปว่า เมื่อมนุษย์ถูกกีดกันออกจากสังคมหรือถูกทอดทิ้ง จะทำให้คุณภาพชีวิตต่ำ ในทางกลับกันถ้ามนุษย์มีการติดต่อและเป็นส่วนหนึ่งของสังคม จะทำให้มนุษย์มีความพึงพอใจหรือมองคุณภาพชีวิตของตนเองในทางบวก ซึ่งความสัมพันธ์ทางสังคม เป็นเรื่องของส่วนรวม หรือเป็นคุณสมบัติของชุมชน ส่วนความพึงพอใจหรือคุณภาพชีวิต เป็นเรื่องในระดับปัจเจก

บทความนี้ เป็นการศึกษาชุมชนที่แตกต่างจากที่ได้มีการศึกษาชุมชนในอดีตที่ผ่านมา คือ ชุมชนเปรียบเสมือน “ตัวแทน” (Agency) ถึงแม้ว่าชุมชนจะเป็นเป้าหมายของการพัฒนา และถูกกำหนดโดยรัฐหรือผู้กระทำอื่นๆ (Actor) แต่ชุมชนก็มีความสามารถเป็น “ผู้กระทำ” เอง ในหลายระดับ คำถามที่เราสนใจคือ ในแง่ที่ชุมชนเป็นตัวแทน แต่มีความสามารถในการกระทำ ชุมชนจะมองเป้าหมาย/สิ่งที่มีคุณค่าหรือสิ่งที่ชุมชนต้องการบรรลุอย่างไร? โดยนำแนวคิดคุณภาพสังคมมาประยุกต์ใช้กับสังคมไทย เนื่องจากเป็นแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับความอยู่ดีมีสุข และมีพื้นฐานทางแนวคิดที่มองในระดับเหนือกว่าปัจเจก กล่าวคือ เป็นแนวคิดที่มองปฏิสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกและสังคม โดยแนวคิดคุณภาพสังคมจะช่วยขยายภาพในเรื่องของสภาวะแวดล้อมที่เอื้ออำนวยให้คนในชุมชนบรรลุในสิ่งที่พวกเขาต้องการในชีวิต อาจจะเป็นในเรื่องของสิทธิในด้านต่าง ๆ รวมถึงสวัสดิการที่พวกเขาควรมีหรือได้รับ เป็นต้น

ดังนั้น บทความนี้ได้ประยุกต์ใช้ตัวชี้วัดมาจาก 5 แนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ 1) แนวคิดคุณภาพสังคม (Beck et al., 2001) 2) ตัวชี้วัดชุมชนของรัฐวิสาหกิจ (CIV) (Cox et al., 2010) 3) ดัชนีชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน (NESDB, 2001) 4) ตัวชี้วัดความสุขในชุมชน (Siribanpitak & Kijtorntam, 2009) และ 5) ความหมายความอยู่ดีมีสุขของชุมชนของ WeSD (Promphakping et al., 2009)

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษานี้ ใช้ข้อมูลจากการศึกษาเชิงคุณภาพเรื่องการพัฒนาตัวชี้วัดความอยู่ดีมีสุขของชุมชนชนบทอีสานและการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับตัวชี้วัดความอยู่ดีมีสุขของชุมชน ทำการเก็บข้อมูลในช่วงปี พ.ศ. 2556-2557 ในชุมชนหมู่บ้านจำนวน 3 ชุมชน เกณฑ์ในการคัดเลือกได้แก่ 1) เป็นชุมชนชนบทที่อยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย 2) เป็นพื้นที่ที่มีระยะห่างจากตัวจังหวัดเป็นเกณฑ์ ซึ่งเป็นพื้นที่นอกเขตเมืองหรือเขตเทศบาล และ 3) คนในชุมชนมีอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลักและมีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ ลำห้วย หนองน้ำ และป่าชุมชน ทั้ง 3 ชุมชน

ได้แก่ 1) บ้านดอนหัน ตำบลโนนสะอาด อำเภอหนองเรือ จังหวัดขอนแก่น 2) บ้านนาหว้า ตำบลบ้านเม็ง อำเภอหนองเรือ จังหวัดขอนแก่น และ 3) บ้านนาดอกไม้ ตำบลหนองบัว อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น

การเก็บรวบรวมข้อมูลใช้การสนทนากลุ่ม 6 กลุ่ม จำนวน 35 คน โดยในการสนทนากลุ่มมีเกณฑ์คัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ 1) เป็นผู้นำชุมชนทั้งที่เป็นผู้นำแบบทางการ ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน กรรมการหมู่บ้าน สมาชิก อบต. อาสาสมัครสาธารณสุขมูลฐาน และ 2) ผู้นำแบบไม่เป็นทางการ ได้แก่ ผู้อาวุโสและผู้นำทางศาสนา ในการสนทนากลุ่มนั้น ได้ทำการแบ่งกลุ่มผู้นำแยกตามเพศชายและเพศหญิง เพื่อลดการอคติระหว่างเพศ

การสัมภาษณ์เชิงลึก โดยมีเครื่องมือคือแนวทางการสัมภาษณ์เชิงลึก มีผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่อาศัยอยู่ในชุมชนเป้าหมายและมีคุณลักษณะต่าง ๆ ดังนี้ 1) เกษตรกร 7 คน 2) ค้าขาย/ร้านขายของชำ 5 คน 3) ผู้นำ/กรรมการกลุ่มต่างๆ ในหมู่บ้าน เช่น กลุ่มสตรี กรรมการหมู่บ้าน 8 คน 4) พระ 1 รูป 5) ผู้สูงอายุ 7 คน 6) นักเรียน/นักศึกษา 1 คน และ 7) เจ้าหน้าที่ของรัฐ 1 คน รวมทั้งสิ้น 30 คน นอกจากนั้น ผู้ให้ข้อมูลสำคัญแบ่งเพศได้เพศชายจำนวน 15 คน และเพศหญิงจำนวน 15 คน และข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก เป็นการนำข้อมูลมาสนับสนุนการสนทนากลุ่ม

การวิเคราะห์ใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา และผู้วิจัยได้ผ่านการรับรองจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยขอนแก่นก่อนการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผล

1. ชุมชนหมู่บ้านในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

พื้นที่ศึกษาในครั้งนี้ มีสามหมู่บ้านตั้งอยู่ในเขตชนบทของจังหวัดขอนแก่น ได้แก่ บ้านดอนหัน บ้านนาหว้า และบ้านนาดอกไม้ สภาพทางเศรษฐกิจและสังคมที่เกิดขึ้นในแต่ละหมู่บ้าน ทั้งสามหมู่บ้านมีรายได้หลักมาจากการทำนา และมีรายได้เสริมมาจากการรับจ้างทั่วไปทั้งในภาคเกษตรและนอกภาคเกษตร ทั้งสามหมู่บ้านมีประวัติการอพยพย้ายถิ่นแตกต่างกัน ช่วงปี พ.ศ.2513 เป็นต้นมา คนในหมู่บ้านมีการอพยพย้ายถิ่นไปทำงานต่างถิ่น ชาวบ้านบ้านดอนหันอพยพไปทำงานที่กรุงเทพฯ และสมาชิกของหมู่บ้านส่วนหนึ่งได้เข้าไปทำงานในโรงงานทำพอลอย ภายหลังได้อพยพกลับมาอยู่บ้านดอนหันและมีบางครัวเรือนที่ยังคงรับงานเกี่ยวกับการเจียรไนพอลอยมาทำอยู่ที่บ้าน เช่นเดียวกับชาวบ้านบ้านนาหว้าที่มีการอพยพไปทำงานทำที่กรุงเทพฯ และกลับมาทำอาชีพเย็บผ้าในหมู่บ้าน ซึ่งอาชีพเย็บผ้าเกิดขึ้นมาจากการลงไปทำงานในโรงงานเย็บผ้าที่กรุงเทพฯ ส่วนบ้านนาดอกไม้ พบว่าวัยแรงงานส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้างก่อสร้าง ซึ่งช่างฝีมือด้านก่อสร้างหลายคนเคยมีประสบการณ์การทำงานก่อสร้างในต่างประเทศและกรุงเทพฯ และอพยพกลับมารับจ้างเป็นช่างก่อสร้างในหมู่บ้านและนอกหมู่บ้าน

จากที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ปัจจุบันการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนถูกขับเคลื่อนด้วยการบริโภคและหนี้สิน เพื่อตอบสนองต่อสิ่งที่พวกเขาต้องการจะบรรลุในสิ่งที่ดีของชีวิต ยกตัวอย่างเช่น ช่วงปี พ.ศ.2544 -2545 รัฐบาลมีโครงการให้ชาวบ้านได้กู้ยืมเงินทุนหมุนเวียน (กองทุนเงินล้านบาท) ในระดับมหภาค เมื่อมีการกู้ยืมมากขึ้น เป็นการกระตุ้นเศรษฐกิจให้คนได้ซื้อสินค้าและบริการ รัฐบาลได้ภาษีสูงขึ้น เงินหมุนเวียนดีและเศรษฐกิจดี แต่ในระดับจุลภาค ชุมชนชนบทได้รับผลดีและผลเสียไปพร้อมกัน ผลดีคือโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากรทางการเงิน และได้ใช้เงินใช้จ่ายเพื่อการบริโภคในครัวเรือนและการเกษตรหรือการลงทุนอื่น ๆ ผลเสียคือชาวบ้านเข้าสู่วงจรของการกู้ยืม ดังนั้น จะเห็นว่าการขยายตัวของบริโภคและหนี้สินมีความเกี่ยวข้องกับความสุขของชุมชน เป็นเงื่อนไขที่ทำให้ชุมชนเกิดทั้งความสุข (Wellbeing) และความทุกข์ (Ill-being)

2. ความหมายความสุขที่มีสุขของชุมชนชนบทจากทัศนะคนใน

ผลการศึกษาพบว่า ความหมายความสุขที่มีสุขของชุมชนชนบทมีความหลากหลายและขยายขอบเขตมากกว่าเรื่องเศรษฐกิจ และความหมายดังกล่าวมีมากกว่าหนึ่งมิติ สามารถจัดหมวดได้ 4 หมวด ได้แก่ 1) ความสุขที่มีสุขของชุมชนทางด้านวัตถุ 2) ความไว้วางใจของชุมชน 3) ความมั่นคงปลอดภัยของชุมชน และ 4) ความเข้มแข็งของชุมชน ดังต่อไปนี้

2.1 ความสุขที่มีสุขของชุมชนทางด้านวัตถุ ครอบคลุมในเรื่องของทรัพยากรทางการเงิน การมีงานทำและการย้ายถิ่น การมีที่อยู่อาศัยและสิ่งแวดล้อมที่ดี ชุมชนสะอาด มีพื้นที่ทำการเกษตรเพียงพอ มีข้าวกินเพียงพอ มีสาธารณูปโภคเพียงพอ การมีสุขภาพที่ดี การได้รับการศึกษา และชุมชนพึ่งตนเองได้ ดังเช่นคำกล่าวต่อไปนี้

“สำคัญต้องมีเงินจะนำไปสู่ความสุข ถ้าไม่มีเงินจะไม่ได้กินอะไร” (สนทนากลุ่มผู้นำเพศชาย บ้านดอนหัน, 8 กุมภาพันธ์ 2557)

“ชุมชนปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ ไม่มีโรคภัยรุมเร้าในชุมชน มีสิ่งแวดล้อมที่ดี” (สนทนากลุ่มผู้นำเพศชาย บ้านนาหว้า, 23 พฤศจิกายน 2556)

“มีที่ทิ้งขยะที่ถูกสุขลักษณะ หมู่บ้านสะอาด มีร่องระบายน้ำหน้าฝน” (สุขใจ (นามสมมุติ) สัมภาษณ์, 8 กุมภาพันธ์ 2557)

“ถ้าชุมชนมีสุขจะต้องมีครบทุกอย่าง ไฟฟ้า น้ำ ความสะอาดทุกสอย อยากได้สิ่งเหล่านี้ เพราะคิดว่ามีความสุข ที่จะนำความก้าวหน้าให้หมู่บ้าน” (นรี (นามสมมุติ) สัมภาษณ์, 8 กุมภาพันธ์ 2557)

“คนในชุมชนมีอาชีพที่ดีและมีรายได้ที่ดี เพราะการมีอาชีพและรายได้ที่ดีนั้นจะส่งผลต่อสิ่งต่างๆ ตามมา เช่น ทำให้บุตรหลานได้มีโอกาสทางการศึกษาที่สูงขึ้น ไม่ต้องไปดิ้นรนหาทำงานในต่างถิ่น รวมไปถึงทำให้มีความสุขกับการได้ประกอบอาชีพที่ตนรัก” (ศรี (นามสมมุติ) สัมภาษณ์, 19 มิถุนายน 2556)

2.2 ความไว้วางใจของชุมชน ครอบคลุมในเรื่องความเชื่อใจ เครือข่ายทางสังคม วัฒนธรรมที่มีคุณค่า/ชุมชนน่าอยู่ ความสามัคคีในชุมชน ความเป็นเครือญาติพี่น้อง การมีเจ้า (ผู้นำทางจิตวิญญาณ) การทำบุญ การมีความสัมพันธ์ที่ดี และความมีชื่อเสียง ดังเช่นคำกล่าวต่อไปนี้

“ไว้วางใจกันได้ พี่พวาค้ำค้ำกันได้ ไปไร่ไปนาปิดบ้านไว้ได้เลย เป็นเพราะรักแพงกัน ช่วยกันดูแล ช่วยเหลือจนเจือกัน ถ้าคนไม่ถูกกันจะคิดแต่เรื่องขโมยสิ่งของกัน” (สนทนากลุ่มผู้นำเพศชาย บ้านนาหว้า, 23 พฤศจิกายน 2556)

“อยู่แบบพี่น้องเครือญาติ มีอะไรดูแลช่วยเหลือกัน เมื่อเพื่อนบ้านไม่สบายก็จะพาไปหาหมอ มีหยักระแบ่งกันกิน” (สนทนากลุ่มผู้นำเพศหญิง บ้านนาหว้า, 8 กุมภาพันธ์ 2557)

“มีหลักคำสอนของพุทธคุณ เมื่อก่อนมีวัฒนธรรมประเพณี ปีใหม่ สงกรานต์ ฮีต 12 คอง 14 ทำทุกปี มีครบ” (สนทนากลุ่มผู้นำเพศหญิง บ้านนาดอกไม้, 22 กุมภาพันธ์ 2557)

“เจ้า เคยมี ไม่มีไม่ได้ ต้องมีเจ้า มีหลักบ้าน มีตาปู่ ไว้เคารพนับถือ” (สนทนากลุ่มผู้นำเพศหญิง บ้านดอนหัน, 26 กุมภาพันธ์ 2557)

“มีนักกีฬาฟุตบอลและตะกร้อหญิงเป็นความภาคภูมิใจของหมู่บ้าน เพราะเคยมีคนในชุมชนติดกีฬาทีมชาติ” (ทิวรัตน์ (นามสมมุติ) สัมภาษณ์, 8 กุมภาพันธ์ 2557)

2.3 ความมั่นคงปลอดภัยของชุมชน ครอบคลุมเรื่องความเข้มแข็ง/ปลอดภัย/การยอมรับในชุมชน ยาเสพติด การลักขโมย ตลาดแรงงาน ผู้นำเข้มแข็ง/ผู้นำดี กฎกติกา/ข้อบังคับของชุมชน ดังเช่นคำกล่าวต่อไปนี้

“ต้องปลอดยาเสพติด ห้ามมียาเสพติดเด็ดขาด ตัวผมเองในฐานะผู้นำเยาวชนจะห้ามน้องๆ เด็ดขาดเรื่องยาเสพติด กินเหล้ากินได้ แต่ห้ามเรื่องยา” (สัมพันธ์ (นามสมมุติ) สัมภาษณ์, 22 กุมภาพันธ์ 2557)

“ชุมชนที่อยู่เย็นเป็นสุข พออยู่พอกิน ไม่มีการลักเล็กขโมยในหมู่บ้าน” (นิดา (นามสมมุติ) สัมภาษณ์, 8 กุมภาพันธ์ 2557)

“มีผู้นำดีๆ เข้มแข็ง มีความรู้ความสามารถเป็นตัวแทนเรา” (สนทนากลุ่มผู้นำเพศหญิง บ้านนาดอกไม้, 22 กุมภาพันธ์ 2557)

“มีการพัฒนาหมู่บ้าน การทำงานที่เป็นระบบ มีกฎกติกาของชุมชน ข้อบังคับที่แน่นอน มีผู้นำที่เข้มแข็ง” (สันติ (นามสมมุติ) สัมภาษณ์, 8 กุมภาพันธ์ 2557)

2.4 ความเข้มแข็งของชุมชน หมายความว่า การเปิดกว้าง/การสนับสนุนจากสถาบันในสังคม การมีวัดและโรงเรียน และการมีส่วนร่วมของชุมชน ดังเช่นคำกล่าวต่อไปนี้

“ชาวบ้านต้องได้รับการอบรม ได้รับความรู้ในเรื่องการทำอาชีพ มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันภายในหมู่บ้าน ต้องอบรมผู้นำชาวบ้าน และเด็ก ๆ ให้ทุกคนรู้และตระหนักในหน้าที่ของตนเอง” (พีระพัฒน์ (นามสมมุติ) สัมภาษณ์, 8 กุมภาพันธ์ 2557)

“ต้องมีวัดและโรงเรียนประกอบกัน” (สนทนากลุ่มผู้นำเพศหญิง บ้านดอนหัน, 26 กุมภาพันธ์ 2557)

“หมู่บ้านจะอยู่ดีมีสุขได้ ต้องมีการพัฒนาหมู่บ้าน มีการรวมกลุ่มอาชีพเพื่อช่วยเหลือกัน เช่น การรวมกลุ่มการเกษตร” (วินัย (นามสมมุติ) สัมภาษณ์, 8 กุมภาพันธ์ 2557)

จากการให้ความหมายของความอยู่ดีมีสุขของชุมชนชนบท สรุปได้ว่าความอยู่ดีมีสุขของชุมชน มีความหมายที่หลากหลาย และขยายขอบเขตออกไปนอกเหนือจากเรื่องของเศรษฐกิจ คือเรื่องสังคม สิ่งแวดล้อม ดังที่ Murphy (2010) กล่าวไว้ และขยายกว้างออกไปถึงเรื่องของสุขภาพ ซึ่งจากคำบอกเล่าของผู้ให้ข้อมูลสำคัญนั้น ผู้วิจัยพบว่า การให้ความหมายในเรื่องความอยู่ดีมีสุขของชุมชนชนบทมีความเกี่ยวข้องหรือสัมพันธ์กันในแต่ละคำบอกเล่า กล่าวคือ มุมมองของคนๆ หนึ่งให้

ความหมายของคำว่าความอยู่ดีมีสุขมากกว่าหนึ่งมิติ เช่น “ชุมชนปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ ไม่มีโรคภัยรุมเร้าในชุมชน มีสิ่งแวดล้อมที่ดี” จากคำกล่าวนี้นี้ พบว่าเกี่ยวข้องกับเรื่องของสุขภาพและสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

สิ่งที่น่าสังเกตคือ คำบอกเล่าจากการสนทนากลุ่มผู้นำเพศชายและการสนทนากลุ่มผู้นำเพศหญิง มีความเหมือนและความแตกต่างกัน ดังนี้ สิ่งที่เหมือนกันจากมุมมองของผู้นำเพศชายและผู้นำหญิงเพศให้มีความสำคัญต่อเรื่องความอยู่ดีมีสุขของชุมชนชนบทคือ สุขภาพ สิ่งแวดล้อม ความสามัคคี และผู้นำ ส่วนมุมมองที่แตกต่างกันต่อเรื่องดังกล่าว พบว่า ผู้นำเพศชายจะให้ความสำคัญในเรื่องการมีเงินและการปลอดภัยเสพติด ส่วนมุมมองของผู้นำเพศหญิงให้ความสำคัญในเรื่องเครือญาติ การมีจ้่า และการทำบุญ จากความเหมือนและความแตกต่างของผู้นำทั้งเพศชายและเพศหญิงนั้นมีความสำคัญมาก โดยผู้วิจัยจะได้นำไปพัฒนาเป็นตัวชี้วัดของความอยู่ดีมีสุขของชุมชนชนบทในขั้นตอนต่อไป

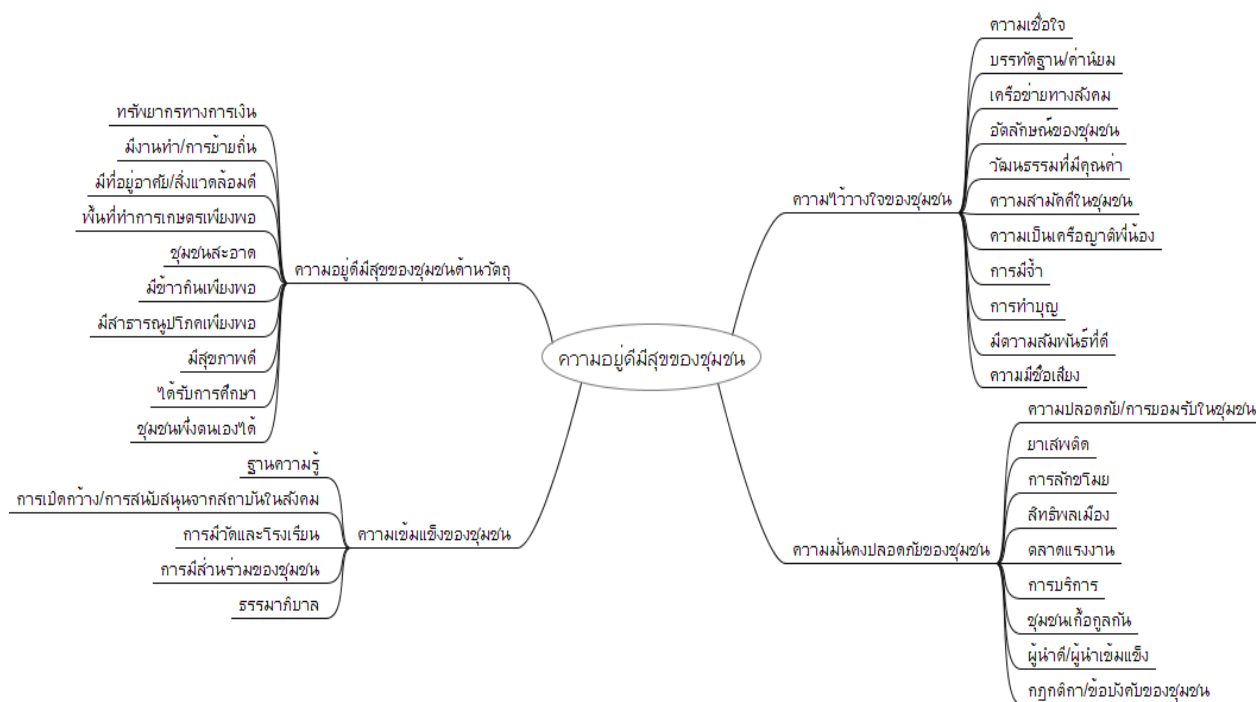
3. ตัวชี้วัดความอยู่ดีมีสุขของชุมชนของชุมชนชนบท

จากการสังเคราะห์ตัวชี้วัดความอยู่ดีมีสุขของชุมชนชนบทจากข้อมูล 2 แหล่ง ได้แก่ แหล่งที่ 1 จากการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ (การสนทนากลุ่มและการสัมภาษณ์เชิงลึก) ของผู้วิจัยที่ได้นำเสนอไว้ข้างต้น และแหล่งที่ 2 จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องจาก 5 แนวคิดหลัก คือ 1) แนวคิดคุณภาพสังคม 2) ตัวชี้วัดชุมชนของรัฐบาลอินเดีย (CIV) 3) ดัชนีชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน 4) ตัวชี้วัดความสุขในชุมชน และ 5) ความหมายความอยู่ดีมีสุขของชุมชนของ WeSD (Beck et al., 2001; Cox et al., 2010; NESDB, 2001; Siribanpitak & Kijthorntham, 2009; Promphakping et al., 2009) โดยตัวชี้วัดที่ได้จากทั้งสองแหล่งข้อมูล ผู้วิจัยใช้ตามกรอบแนวคิดคุณภาพสังคมเป็นหลักในการสังเคราะห์ จึงได้องค์ประกอบหลัก 4 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) ความอยู่ดีมีสุขของชุมชนทางด้านวัตถุ 2) ความไว้วางใจของชุมชน 3) ความมั่นคงปลอดภัยของชุมชน และ 4) ความเข้มแข็งของชุมชน

ข้อมูลแหล่งที่ 1 คือตัวชี้วัดความอยู่ดีมีสุขของชุมชนชนบทที่ได้จากการวิจัยเชิงคุณภาพ พบว่ามีจำนวน 28 ตัวชี้วัด ได้แก่ 1) ทรัพยากรทางการเงิน 2) การมีงานทำและการย้ายถิ่น 3) การมีที่อยู่อาศัยและสิ่งแวดล้อมที่ดี 4) ชุมชนสะอาด 5) มีพื้นที่ทำการเกษตรเพียงพอ 6) มีข้าวกินเพียงพอ 7) มีสาธารณูปโภคเพียงพอ 8) การมีสุขภาพที่ดี/ปราศจากโรคภัย 9) การได้รับการศึกษา 10) ชุมชนพึ่งตนเองได้ 11) ความเชื่อใจ 12) เครือข่ายทางสังคม 13) วัฒนธรรมที่มีคุณค่า/ชุมชนน่าอยู่ 14) ความสามัคคีในชุมชน 15) ความเป็นเครือญาติที่แน่นแฟ้น 16) การมีจ้่า 17) การทำบุญ 18) มีความสัมพันธ์ที่ดี 19) ความมีชื่อเสียง 20) ความเข้มแข็ง/ปลอดภัย/การยอมรับในชุมชน 21) ยาเสพติด 22) การลักขโมย 23) ตลาดแรงงาน 24) ผู้นำเข้มแข็ง/ผู้นำดี 25) กฎกติกา/ข้อบังคับของชุมชน 26) การเปิดกว้าง/การสนับสนุนจากสถาบันในสังคม 27) มีวัดและโรงเรียน และ 28) ประชาธิปไตยและการมีส่วนร่วมของชุมชน

ข้อมูลแหล่งที่ 2 ตัวชี้วัดที่เกี่ยวข้องกับความอยู่ดีมีสุขของชุมชนที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรม มีจำนวน 25 ตัวชี้วัด ได้แก่ 1) ทรัพยากรทางการเงิน 2) การมีงานทำและการย้ายถิ่น 3) การมีที่อยู่อาศัยและสิ่งแวดล้อมที่ดี 4) มีพื้นที่ทำการเกษตรเพียงพอ 5) มีข้าวกินเพียงพอ 6) มีสาธารณูปโภคเพียงพอ 7) การมีสุขภาพที่ดี/ปราศจากโรคภัย 8) การได้รับการศึกษา 9) ชุมชนพึ่งตนเองได้ 10) ความเชื่อใจ 11) บรรทัดฐานและค่านิยมอื่นๆ 12) เครือข่ายทางสังคม 13) อัตลักษณ์ของชุมชน 14) วัฒนธรรมที่มีคุณค่า/ชุมชนน่าอยู่ 15) ความเป็นเครือญาติที่แน่นแฟ้น 16) การทำบุญ 17) ความเข้มแข็ง/ ปลอดภัย/การยอมรับในชุมชน 18) สิทธิพลเมือง 19) ตลาดแรงงาน 20) การบริการ 21) ชุมชนเกื้อกูล 22) ฐานความรู้ 23) การเปิดกว้าง/การสนับสนุนจากสถาบันในสังคม 24) ประชาธิปไตยและการมีส่วนร่วมของชุมชน และ 25) ธรรมชาติ

เมื่อทำการสังเคราะห์ข้อมูลทั้ง 2 แหล่งข้างต้นแล้ว ผู้วิจัยได้ตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลดังกล่าวโดยผู้เชี่ยวชาญที่เกี่ยวข้องจำนวน 3 ท่าน จึงทำให้ได้ตัวชี้วัดความอยู่ดีมีสุขของชุมชนชนบท ใน 4 หมวด 35 ตัวชี้วัด (ภาพที่ 1)

ภาพที่ 1 แสดงตัวชี้วัดความอยู่ดีมีสุขของชุมชนชนบท

อภิปรายผล

ที่ผ่านมาการวัดความก้าวหน้าของการพัฒนาประเทศมุ่งเน้นไปที่การวัดความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว และการวัดความเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจยังคงไม่เพียงพอต่อการวัดในบางปรากฏการณ์ที่ส่งผลต่อความอยู่ดีมีสุขของมนุษย์ เช่น ปัญหาหนี้ต่อผลต่อค่า GDP ที่สูงขึ้น เนื่องจากการใช้น้ำมันมากขึ้น แต่ไม่ได้ส่งผลดีต่อคุณภาพชีวิต เป็นต้น (Stiglitz et al., 2010) ในประเทศไทยเริ่มให้ความสนใจต่อการวัดความอยู่ดีมีสุขเมื่อไม่นานมานี้ การวัดความอยู่ดีมีสุขของไทยพบว่ามีการวัดความอยู่ดีมีสุขในระดับภาพรวม และระดับปัจเจก ส่วนการวัดความอยู่ดีมีสุขของชุมชนกำลังเริ่มให้ความสนใจมากขึ้น เช่น สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้พัฒนาดัชนีความเข้มแข็งของชุมชนขึ้นมา เป็นต้น (NESDB, 2001) ถึงแม้ว่าหลายหน่วยงานพยายามจะวัดความอยู่ดีมีสุขของชุมชน แต่ความอยู่ดีมีสุขของชุมชนจำเป็นต้องได้รับการนิยามจากมุมมองของคนในชุมชนเช่นกัน

การให้ความหมายของความอยู่ดีมีสุขของชุมชน พบว่าทั้งหน่วยงานต่างประเทศและในประเทศให้ความหมายที่เชื่อมโยงกับคำสำคัญต่าง ๆ เหล่านี้ ได้แก่ ความสุข คุณภาพชีวิต ชีวิตที่ดี และสังคมที่ดี รวมทั้งให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมและสังคมที่หลากหลาย (Cox et al., 2010; Kim & Lee, 2014) วัตถุประสงค์ของการศึกษานี้ คือการศึกษาคำหมายและการพัฒนาตัวชี้วัดความอยู่ดีมีสุขของชุมชนชนบทในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ตัวชี้วัดที่ได้มีความหมายครอบคลุมหลายมิติ เช่น สังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และการเมือง เป็นต้น (Lee & Kim, 2015) และซ้อนกันอยู่ในความหมายเดียวกัน เช่น เมื่อเราถามถึงความอยู่ดีมีสุขของชุมชน เขาจะกล่าวถึงเรื่องสุขภาพและเชื่อมโยงกับเรื่องสิ่งแวดล้อม หรือเรื่องความสัมพันธ์ที่ดีจะเชื่อมโยงถึงเครือข่าย หรือการมีงานทำเขาจะมองถึงอนาคตของลูกหลานที่มีงานทำอยู่ใกล้บ้าน เป็นต้น

การศึกษานี้พบว่ามียุทธศาสตร์ประกอบหลักของความอยู่ดีมีสุขของชุมชนชนบทใน 4 ด้าน คือ 1) ความอยู่ดีมีสุขของชุมชนทางด้านวัตถุ 2) ความไว้วางใจของชุมชน 3) ความมั่นคงปลอดภัยของชุมชน และ 4) ความเข้มแข็งของชุมชน และได้เสนอตัวชี้วัด 35 ตัวชี้วัด สิ่งที่น่าสนใจจากการศึกษานี้ พบว่าส่วนใหญ่ความอยู่ดีมีสุขของชุมชนเน้นไปที่เรื่องความสัมพันธ์ทางสังคม (White, 2010) ซึ่งมีมิติความสัมพันธ์ทางสังคมพบในตัวชี้วัดความอยู่ดีมีสุขของประเทศที่พัฒนาแล้วและประเทศกำลังพัฒนา (Cox et al., 2010; Manolom & Promphakping, 2015) อย่างไรก็ตาม ตัวชี้วัดใหม่ที่พัฒนามาจากทัศนะคน

ใน (local perspective) ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย พบว่ามีความแตกต่างจากตัวชี้วัดความอยู่ดีมีสุขที่ได้ ทบทวนวรรณกรรมมา ตัวชี้วัดที่พบใหม่มี 7 ตัวชี้วัด ได้แก่ 1) ชุมชนสะอาด 2) ความสามัคคีในชุมชน 3) การมีเจ้า 4) ความมี ชื่อเสียง 5) ผู้นำเข้มแข็ง/ผู้นำดี 6) กฎกติกา/ข้อบังคับของชุมชน และ 7) วัดและโรงเรียน

ตัวชี้วัดใหม่ที่พบนั้น บ่งชี้ลักษณะความเป็นอยู่ของคนในชุมชน เมื่อคนในชุมชนกล่าวถึง 1) ชุมชนสะอาด แสดงถึง สภาพสิ่งแวดล้อมในชุมชนที่คนอาศัยอยู่ร่วมกันเพื่อให้เกิดสุขลักษณะที่ดีต่อชีวิตความเป็นอยู่และสุขภาพ ความเข้าใจต่อเรื่อง ชุมชนสะอาดสะท้อนเรื่องการทิ้งขยะให้ถูกที่ เนื่องจากคนในชุมชนยังคงทิ้งขยะตามทางเดิน ถึงแม้ว่ามีถังขยะวางตามจุดใน หมู่บ้านก็ตาม และชุมชนจัดการขยะกันเองโดยการนำไปทิ้งจุดใหญ่ที่ป่าช้าเพื่อเผาขยะทุกวัน ลักษณะการจัดการเช่นนี้ เกิด จากการจัดการโดยชุมชนดูแลตัวเอง คนในชุมชนจะต้องคัดแยกขยะเพื่อขาย เนื่องจากมีคนมารับซื้อในหมู่บ้าน เช่น ขวดแก้ว ขวดพลาสติก ส่วนขยะอื่นๆเช่น กระดาษ หรือถุงอาหาร จะนำไปเผาในชุมชน 2) ความสามัคคีในชุมชน บ่งชี้ความร่วมมือกัน ของคนในชุมชนเพื่อไม่ให้เกิดความขัดแย้งเกิดขึ้น คนในชุมชนต้องการให้มีความสามัคคีกันในทุกเรื่อง โดยเฉพาะการดำเนินงาน โครงการพัฒนาในหมู่บ้าน 3) การมีเจ้า เป็นตัวแทนคนสำคัญที่ชุมชนจะต้องมี เจ้าเป็นตัวแทนผู้ที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา กรณีของการก่อตั้งชุมชนและมีบทบาทเป็นผู้นำในการทำบุญหมู่บ้านเป็นประจำทุกปี เป็นบุคคลที่คนในชุมชนให้การเคารพ นับถือ 4) ความมีชื่อเสียง เป็นตัวชี้วัดหนึ่งที่คนในชุมชนรู้สึกภาคภูมิใจในสิ่งที่ชุมชนเป็นอยู่ เช่น สมาชิกในชุมชนเป็นนักกีฬา ระดับชาติสร้างชื่อเสียงให้แก่หมู่บ้านของตนเอง 5) ผู้นำเข้มแข็งหรือผู้นำที่ดี สะท้อนภาพของสิ่งที่คนในชุมชนและผู้นำอยาก ให้ชุมชนมีผู้นำเข้มแข็งและผู้นำที่ดี เพื่อเป็นตัวแทนของชุมชนในการดำเนินกิจการทุกอย่างของชุมชน เช่น การติดต่อกับ หน่วยงานราชการ และกิจกรรมทางศาสนา 6) กฎกติกา/ข้อบังคับของชุมชน ถูกกำหนดโดยคนในชุมชนเพื่อให้ชุมชนเกิดความ สงบสุขซึ่งจะนำมาสู่ความอยู่ดีมีสุขของชุมชนได้ และ 7) วัดและโรงเรียน ในสังคมชนบทของไทย ทั้งวัดและโรงเรียนเป็น สถาบันที่อยู่คู่กับชุมชนมาตั้งแต่เริ่มมีชุมชน บางหมู่บ้านเคยมีโรงเรียนอยู่ในชุมชน แต่ในปัจจุบันไม่มีโรงเรียน เนื่องจากมี จำนวนนักเรียนน้อย ซึ่งคนในชุมชนยังคงมองว่าการมีโรงเรียนในชุมชนจะทำให้ชุมชนเกิดความอยู่ดีมีสุข

ตัวชี้วัดใหม่ที่พบจากการศึกษานี้ สะท้อนมาจากการรับรู้ผ่านประสบการณ์ของคนในชุมชน จึงมีลักษณะเฉพาะใน พื้นที่ซึ่งมีความแตกต่างจากพื้นที่อื่น ๆ สังคมชนบทในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยยังคงเป็นสังคมเกษตรกรรม (Putsyainunt et al., 2016) มีการเปลี่ยนผ่านอย่างรวดเร็ว ทั้งเกิดจากนโยบายการพัฒนาประเทศและการเข้ามาของ ตลาดสู่ชุมชนท้องถิ่น ในลักษณะของการตั้งฐานการผลิตในท้องถิ่นใกล้กับชุมชนชนบท เช่น โรงงานน้ำตาล โรงงานเหวอน โรงงานขนมปัง หรือห้างสรรพสินค้า เป็นต้น ลักษณะดังกล่าวจึงทำให้คุณค่าของคนในชุมชนเปลี่ยนแปลง ตัวชี้วัดใหม่ที่พบจึง สะท้อนความอยู่ดีมีสุขของชุมชนชนบทได้แม่นยำตรงและเหมาะสม

กล่าวโดยสรุป จากการศึกษานี้ พบว่าความอยู่ดีมีสุขของชุมชนชนบทมีความหมายหลากหลายครอบคลุมมิติ ด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และสุขภาพ ความหมายเหล่านี้ ขึ้นอยู่กับสภาพสังคมและวัฒนธรรมในแต่ละแห่ง ที่ผ่านมานั้น ตัวชี้วัดความอยู่ดีมีสุขของชุมชนในประเทศไทยยังไม่ชัดเจน ผลการศึกษานี้ชี้ให้เห็นชัดเจนว่า ตัวชี้วัดความอยู่ดีมีสุขของ ชุมชนชนบทมี 4 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) ความอยู่ดีมีสุขของชุมชนทางด้านวัตถุ 2) ความไว้วางใจของชุมชน 3) ความมั่นคง ปลอดภัยของชุมชน และ 4) ความเข้มแข็งของชุมชน และมี 35 ตัวชี้วัด

ข้อเสนอแนะ

การศึกษานี้ มีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

1) การพัฒนาเครื่องมือติดตามความก้าวหน้าของสังคมควรได้รับการพัฒนามาจากคนในชุมชน ผ่านการให้ ความหมายและใช้กรอบในการวัดที่เหมาะสม เพื่อเครื่องมือดังกล่าวจะช่วยในการกำหนดแผนงานและนโยบายของท้องถิ่นได้ อย่างมีประสิทธิภาพ

2) ควรนำตัวชี้วัดความอยู่ดีมีสุขของชุมชนชนบทไปเป็นแนวทางในการประเมินความอยู่ดีมีสุขของชุมชน โดย ขยายขอบเขตการศึกษากับชุมชนชนบทแห่งอื่นในประเทศไทย

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้ เป็นส่วนหนึ่งของคุณนิพนธ์เรื่องการพัฒนาตัวชี้วัดความอยู่ดีมีสุขของชุมชนชนบทอีสาน สาขาวิชา พัฒนศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ซึ่งได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุน

การวิจัย (ทุนโครงการปริญญาเอกกาญจนาภิเษก- PHD/0264/2552) และกลุ่มวิจัยความอยู่ดีมีสุขและการพัฒนาอย่างยั่งยืน (WeSD) คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

เอกสารอ้างอิง

- Apakaro, P. & Intarasuwan, K. (2010). *Sustainable Community Happiness Indicators*. Bangkok: The Enhancing Community Learning for Happiness Institute. (in Thai)
- Beck, W., Van der Maesen, L. & Walker, A. (2001). Chapter 17 Theorizing social quality: the concept's validity. In Beck, W., Van der Maesen, L., Thomése, F. & Walker, A. (Eds.). *Social Quality: A Vision for Europe*. (pp. 307-360). The Hague, The Netherlands: Kluwer Law International.
- Cox, D., Frere, M., West, S. & Wiseman, J. (2010). Developing and using local community Wellbeing indicators: Learning from the experience of Community Indicators Victoria. *The Australian Journal of Social Issues*, 45(1), 71.
- Devine, J., Camfield, L. & Gough, I. (2008). Autonomy or dependence—or both?: perspectives from Bangladesh. *Journal of Happiness Studies*, 9(1), 105-138.
- Kim, Y. & Lee, S. J. (2014). The development and application of a community wellbeing index in Korean metropolitan cities. *Social Indicators Research*, 119(2), 533-558.
- Lee, S. J. & Kim, Y. (2015). Searching for the meaning of community well-being. In *Community Well-Being and Community Development* (pp. 9-23). Switzerland: Springer International Publishing.
- Mahatnirunkul, S., Tantipiwattanakul, W. & Pumpaisalchai, W. (2002). *World Health Organization Quality of Life Brief-Thai (WHOQOL-BREF-THAI)*. Chiangmai: Project of the Development of Program Package for Psychology Survey in the Target Area in 2002. (in Thai)
- Manolom, T. & Promphakping, B. (2015). Measuring well-being from local perspective: The case of Lao PDR. *Social Indicators Research*, 123(2), 391-409.
- McGregor, J. A., Camfield, L., Masae, A. & Promphaking, B. (2008). Wellbeing, development and social change in Thailand. *Thammasat Economic Journal*, 26(2), 1-27.
- Murphy, B. L. (2010). *Community Well-Being: An Overview of the Concept*. Canada: Nuclear water management organization.
- NESDB. (2001). *The Analysis of Economic, Social and Cultural Factors to Support Strengthening Community*. Bangkok: NESDB office. (in Thai)
- NESDB. (2013). *Poverty in National and Regional Level*. Bangkok: NESDB office. (in Thai)
- NSO. (2010). *The Survey of Agricultural Changing in 2008*. Bangkok: NSO office. (in Thai)
- Promphakping, B., Nakham, M., Klangsang, K., Sriprom, P., Pankham, P., Prukrathok, N., et al. (2009). *The Development of Local Administration Organisation and Community Organisation for Developing and Utilizing the Social Capitals in Decreasing Poverty Phase II (Final Report)*. Khon Kaen: WeSD. (in Thai)
- Putsyainunt, B., Yongvanit, S. & Kunurat, P. (2016). The Change in Economy and Social Livelihood in the Contract Farming System: Case Study Pong Hang Village Moo5 Vang Hin Lad Sub District, Chumpae District, Khon Kaen Province. *Journal of Yala Rajabhat University*, 11(1), 121-141. (in Thai)
- Siribanpitak, P. & Kijtorntam, W. (2009). Interdisciplinarity of Quality of Community Life. *Journal of The National Research Council of Thailand: Social Science*, 41(1), 133-143. (in Thai)
- Stiglitz, J. E., Sen, A. & Fitoussi, J. P. (2010). *Report by the commission on the measurement of economic performance and social progress*. Paris: Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress.

- Theerasasawat, S. (2003). *History of Isan Community Economy in 1945-2001*. Bangkok: Creation Company.
(in Thai)
- White, S. C. (2010). Analysing wellbeing: a framework for development practice. *Development in Practice*, 20(2), 158-172.

บุคลากรกรม

- ทิวารัตน์ (นามสมมุติ) (ผู้ให้สัมภาษณ์). ภัทรกร วีระนาคินทร์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านดอนหัน ตำบลโนนสะอาด อำเภอนองเรือ จังหวัดขอนแก่น. เมื่อวันที่ 8 กุมภาพันธ์ 2557.
- นรี (นามสมมุติ) (ผู้ให้สัมภาษณ์). ภัทรกร วีระนาคินทร์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านดอนหัน ตำบลโนนสะอาด อำเภอนองเรือ จังหวัดขอนแก่น. เมื่อวันที่ 8 กุมภาพันธ์ 2557.
- นิตา (นามสมมุติ) (ผู้ให้สัมภาษณ์). ภัทรกร วีระนาคินทร์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านนาหว้า ตำบลบ้านเม็ง อำเภอนองเรือ จังหวัดขอนแก่น. เมื่อวันที่ 8 กุมภาพันธ์ 2557.
- พีระพัฒน์ (นามสมมุติ) (ผู้ให้สัมภาษณ์). ภัทรกร วีระนาคินทร์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านดอนหัน ตำบลโนนสะอาด อำเภอนองเรือ จังหวัดขอนแก่น. เมื่อวันที่ 8 กุมภาพันธ์ 2557.
- วินัย (นามสมมุติ) (ผู้ให้สัมภาษณ์). ภัทรกร วีระนาคินทร์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านนาหว้า ตำบลบ้านเม็ง อำเภอนองเรือ จังหวัดขอนแก่น. เมื่อวันที่ 8 กุมภาพันธ์ 2557.
- ศรี (นามสมมุติ) (ผู้ให้สัมภาษณ์). ภัทรกร วีระนาคินทร์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านนาหว้า ตำบลบ้านเม็ง อำเภอนองเรือ จังหวัดขอนแก่น. เมื่อวันที่ 16 มิถุนายน 2556.
- สันติ (นามสมมุติ) (ผู้ให้สัมภาษณ์). ภัทรกร วีระนาคินทร์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านนาหว้า ตำบลบ้านเม็ง อำเภอนองเรือ จังหวัดขอนแก่น. เมื่อวันที่ 8 กุมภาพันธ์ 2557.
- สัมพันธ์ (นามสมมุติ) (ผู้ให้สัมภาษณ์). ภัทรกร วีระนาคินทร์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านนาดอกไม้ ตำบลหนองบัว อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น. เมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2557.
- สุขใจ (นามสมมุติ) (ผู้ให้สัมภาษณ์). ภัทรกร วีระนาคินทร์ (ผู้สัมภาษณ์). ที่บ้านดอนหัน ตำบลโนนสะอาด อำเภอนองเรือ จังหวัดขอนแก่น. เมื่อวันที่ 8 กุมภาพันธ์ 2557.